

УДК 338.43

**ФІНАНСОВА СТАБІЛІЗАЦІЯ В СФЕРІ АПК ЯК НЕОБХІДНА
ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

Топішко І.І.

к.е.н., доц., Національний університет «Острозька академія»

Ключові слова: фінансова стабілізація, продовольча безпека, конкуренція, державне регулювання.

Key words: financial stabilization, food safety, competition, government control.

В статті розглядаються проблеми забезпечення фінансової стабілізації в сфері АПК. Підкреслюється необхідність подолання цінового диспаритету, підвищення ефективності функціонування підприємств агропромислового комплексу.

The financial stabilizing providing problems of the sphere of agroindustrial complex are examined in the article. The necessity of price disparities overcoming, increase of enterprises functioning efficiency of agroindustrial complex are underlined.

Постановка проблеми. Стан агропромислового комплексу, в т.ч. фінансовий, в значній мірі визначає соціально-економічну ситуацію в цілому на нинішньому етапі розвитку України. Більше того, він обумовлює продовольчу безпеку країни як важливу складову національної безпеки. Стан продовольчої безпеки України знаходиться на рівні близькому до критичного, а в деяких аспектах навіть критичному. Причому, із вступом України до СОТ ці загрози не знижуються, а зростають, особливо в найближчі роки. Виходячи із ситуації, що нині склалася на продовольчому ринку і в системі його державного регулювання, слід очікувати збільшення імпорту продовольства (в багатьох випадках низької якості, в т.ч. генетично

модифікованого), зменшення експорту, зниження якості вітчизняної продукції, погіршення фінансового стану підприємств АПК.

Ступінь розробки проблеми. Незважаючи на те, що проблеми розвитку АПК знаходяться в центрі уваги таких відомих дослідників як І.Р.Михасюка, І.І.Лукінова, Л.О.Шепотько, П.Т.Саблука, О.М.Онищенко, В.В.Юрчишина, В.Я.Мессель-Веселяка та багатьох інших, вони не втрачають актуальності. Це особливо стосується формування фінансового та цінового механізму ринкового типу.

Метою статті є обґрунтування необхідності зміни деяких важливих засад реформування агропромислового комплексу і забезпечення на цій основі його фінансової стабілізації та підвищення рівня продовольчої безпеки.

З початку 90-х років реформування АПК, як і всієї економіки, базувалося на ліберальній доктрині в монетаристському варіанті. Їх глибинна суть зводиться до визнання механізмів ринкового саморегулювання як найбільш ефективних і доцільних у досягненні рівноваги на макроекономічному рівні. Державне регулювання в цій доктрині недооцінюється, а то й зводиться до мінімуму, навіть заперечується. І лише в останні роки, внаслідок загострення «хлібних», «м'ясних», «цукрових», «бензинових» і т.д. криз до такої міри, що виникають реальні загрози соціально-політичній стабільності, до владних інституцій приходить усвідомлення необхідності коригування, а в ряді аспектів і перегляду засадничих принципів реформування аграрної сфери. Майже двадцятирічний досвід ринкового реформування АПК є більш ніж достатнім для визначення соціально-економічної ефективності, а отже і прогресивності реформ.

Розбалансованість, дефіцитність продовольчого ринку була хронічною вадою у командно-адміністративній системі господарювання. Усунення продовольчого дефіциту шляхом нарощування обсягів виробництва, покращення зберігання і поглиблення переробки сільськогосподарської продукції ставилось за мету реформ АПК на їх старті. Лібералізація цінового механізму забезпечила збалансування попиту і пропозиції, але ще більше розбалансувала обсяги виробництва продовольства і рівень задоволення потреб у ньому.

Наприкінці 90-х років «третина населення перебувала нижче межі продовольчої безпеки, а чверть – недоїдала» [1, с.63]. Наслідком реформ, що базувались на принципах монетаризму, є парадоксальна ситуація: на хронічну кризу недовиробництва була накладена штучно створена криза перевиробництва. Продовольства в країні, навіть з врахуванням значних обсягів імпорту, явно не витачає для забезпечення харчування на рівні раціональних, науково обґрунтованих норм споживання. І в той же час ресурсний потенціал вітчизняного АПК не використовується в повній мірі, оскільки існують обмеження зі сторони попиту, обумовлені високим рівнем цін і низькими доходами більшості населення країни. Такі результати реформ ули б хоч в якійсь мірі виправданими, якщо б створювалися передумови для зростання ефективності виробництва і нарощування його обсягів в майбутньому. Але цього не відбувається, про що найбільш наглядно свідчать динаміка поголів'я худоби і стан матеріально-технічної бази сільського господарства та тенденції в її змінах. Зокрема, поголів'я великої рогатої худоби за офіційними статистичними даними скоротилось з 24623 тис. голів у 1990 р. до 6175 тис. у 2006 р., тобто в 3,99 рази і продовжує стрімко скорочуватись далі навіть у порівнянні з 1915 р. воно є меншим майже в 1,5 рази [2, с.172]. Аналогічна динаміка з поголів'ям корів, свиней,

овець, кіз, птиці. Лише в останні декілька років наміпилась нестійка тенденція до збільшення поголів'я свиней та птиці. Також з прискоренням відбувається занепад матеріально-технічної бази, про що свідчить динаміка змін парку основних сільськогосподарських машин [2, с.145].

Таблиця 1

Парк тракторів, (на кінець року, тис.шт.)

Роки	Трактори	Зернозбиральні комбайни	Вантажні автомобілі
1990	495	107	296
1995	469	91	278
2000	319	65	227
2001	296	61	209
2002	274	57	195
2003	251	54	177
2004	230	50	160
2005	217	47	147
2006	201	44	133

[2, с.145]

Високий ступінь фізичного і морального зносу активної частини основних фондів, руйнування тваринницьких комплексів і майстерень для обслуговування та ремонту техніки, занепад соціальної інфраструктури, подальше деградування ґрунтів і вреспі-решт декваліфікація значної частини працівників та наростаюча депопуляція сільського населення вказують на високу ймовірність консервації детенсивного типу відтворення в сфері АПК не лише в найближчому, але й більш віддаленому майбутньому. При збереженні існуючих тенденцій вже найближчим часом відбудеться повна деіндустріалізація виробництва і відновлення патріархальних форм господарювання на базі використання кінної тяги та ручної праці. А це загрожує відтісненням України, незважаючи на наявні відносні потенційні переваги в даній сфері, на узбіччя світового прогресу, перетворення її в економічно, політично і військово залежну країну.

«Теперішня модель економічної політики, - слушно зауважував академік І.І.Лукинов, - не має інноваційного спрямування, не переорієнтовує виробничий потенціал країни на подолання технологічного відставання [3, с.7].

Все це свідчить про те, що Україні необхідна інша концепція реформування АПК та інша модель аграрної політики. Зокрема, фінансова стабілізація в сфері АПК в довготривалому проміжку часу неможлива без вирішення двох принципово важливих, фундаментальних проблем, роль і значення яких недооцінювались: забезпечення еквівалентності обміну, встановлення об'єктивних співвідношень у цінах на промислову і сільськогосподарську продукцію та забезпечення суттєвого зростання ефективності виробництва продукції. Слід зазначити, що ліквідація цінового диспаритету шляхом підвищення цін на сільськогосподарську продукцію вже нині, а особливо у майбутньому (у зв'язку із вступом у СОТ) неможливо в принципі, оскільки їх рівень наблизився до світового, а в ряді випадків і перевищує його. В тож же час в 2006 р. рівень рентабельності молока складав – 3,7 %, великої рогатої худоби – 38,4 %, свиней – 9,2 %, овець і кіз – 34,3 %, яєць – 6,8 %, вовни – 78,1 %. Неухильно знижується і рентабельність основних видів продукції рослинництва. Зокрема, рентабельність виробництва зерна знизилась з 275,1 % в 1990 р. до 7,4 % в 2006 р. а насіння соняшнику з 236,5 % до 20,7% відповідно [2, с.146, 147]. Отже, продукція вітчизняного тваринництва, навіть при нинішньому, суттєво заниженому рівні оплати праці є неконкурентноспроможною не тільки на зовнішніх, а й на внутрішньому ринку. Ліквідацію ножиць цін необхідно забезпечувати шляхом посилення антимонопольного регулювання і контролю за формуванням цін на підприємствах фондоутворюючих та переробних галузей, включно з обмеженням рівня рентабельності, особливо в торгово-

посередницьких та фінансово-банківських структурах. Антимонопольне регулювання має бути спрямованим на забезпечення реалізації одного з найбільш фундаментальних принципів ринкової економіки: на рівновеликі затрати капіталу і праці – рівновеликі прибутки і доходи.

В економічній літературі періоду ринкової трансформації фактично не робилося наголосу на тому, що досягнення фінансової стабілізації в довготривалому проміжку часу можливе лише при зростанні обсягів виробництва, підвищенні його ефективності, зниження собівартості продукції. І це не випадково, адже в концепціях ліберального спрямування передбачається, що під впливом конкуренції ці проблеми вирішуються автоматично, в режимі саморегуляції. Але в наших конкретних умовах все виглядає набагато складніше. Зокрема, як в теоретичному так і в практичному плані не вирішується питання щодо оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств. Якщо в розвинутих країнах під впливом конкуренції відбувається процес концентрації, укрупнення сільськогосподарських підприємств незалежно від форм власності і господарювання, то у нас навпаки, з наростаючою інтенсивністю йде розвал крупних господарських формувань, з фізичним руйнуванням матеріально-технічної бази і утворенням дрібних, низькотоварних, малоефективних господарських утворень. Такі господарства, в принципі, не здатні досягнути високих фінансових результатів, тим більше у умовах жорсткої зовнішньої конкуренції. Оптимальний розмір підприємства, - на думку видатного економіста – аграрника О.В. Чанова, - має місце там, де за інших умов собівартість продукції є найменшою. О.В. Чаянов розчленував всі елементи собівартості на 3 групи: ті, що є незалежні від розмірів господарства (наприклад, вартість насіння, добрив); ті, що зростають при укрупненні господарств (наприклад, транспортні витрати); ті, що зменшуються при

збільшенні розмірів господарств (наприклад, вартість машинокористування). Оптимальні розміри має те підприємство, яке на одиницю продукції забезпечує мінімум сумарних витрат [4, с.13]. Отже, вирішенню проблем фінансової стабілізації має підпорядковуватись трансформації організаційної структури в АПК. Зокрема слід стримувати становлення дрібних господарств незалежно від форм власності і типів господарювання та стимулювати утворення крупних, високотоварних, високоефективних, а отже, і фінансово-стійких господарських формувань. Враховуючи схильність значної частини селянства до колективних форм господарювання, а також історичний досвід особливу увагу варто було б звернути на заохочення організації кооперативних та народних підприємств.

Фінансова стабільність сільськогосподарських підприємств в більшості сучасних розвинутих країн підтримується завдяки суттєвій бюджетній підтримці через механізм дотацій. Оскільки можливості бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні є обмеженими то вкрай важливо щоб вона зосереджувалась на найбільш важливих напрямках, насамперед насінництві, племінній справі, розвитку біотехнологій, поліпшенню родючості ґрунтів.

Досвід реформування вітчизняного АПК вказує на помилковість стратегії повного усунення держави, а отже необхідно здійснювати пошук шляхів оптимального поєднання ринкового саморегулювання і державного регулювання. Тільки на цій основі можливе забезпечення фінансової стабілізації і вирішення соціальних проблем.

Бібліографічний список

1. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України // Економіка України. – 2000. - № 9.

2. Статистичний щорічник України за 2006 рік. К., 2007.
3. І. Лукінов. До питань про концепцію і модель сучасного економічного розвитку України // Економіка України. – 2001. - № 6.
4. Чаянов А.В. Оптимальные размеры сельскохозяйственных предприятий. М., 1928.